

בצלאל כהן "אמר לי 'למה אתה מתעסק בזה? גם אם לא כולם צריכים להיות בכללים, אתה בוודאי היית צריך"

# פיצוץ מבוקר



## יאיר שלג | צילום: מרים צחי

**א**חרי שמונה שנים וחצי בפוניב' ובמיר, ישיבות העילית של החברה החרדית, בצלאל כהן נחשב לאחד התלמידים המוצלחים, כזה שעתידו סלול לפניו. תחילה יהיה ר"מ, ניבאו הכול, ואחר כך יכהן כראש ישיבה. אבל כשהתקרב לגיל שלושים, המציאות ניתבה את דרכו לכיוון אחר והפריכה את הנבואות. כהן, שלמד בכלל קטן בשכונת גאולה, החל לשמוע דווקא שם על תרדות וספקות, שהפכו לחלק משיחת היום בין החברים. לא פקפוקים באמונה, אלא חששות שנובעים מהמבוי הסתום שאליה נכנס העולם החרדי – העוני, גלגול החובות האינסופי, והתעלמות מצרכי התעסוקה וההשכלה. בעקבות הלבטים החליט כהן לצאת למסע ששינה בדיעבד את חייו. מפרסום מאמר בשם ברז, שזעק את זעקת הכוללים החרדיים, הוא המשיך לכתיבת חוברת שניתחה בחריפות את הסכנה הארבת מתרבות הגמ'חים, ומשם עבר לעיסוק ממוסד יותר במצוקות החברה החרדית. מבלי שלמד באופן פרמלי כלכלה או סוציולוגיה, חיבר כהן מחקרים על מצב התעסוקה החרדית, מה שהתנגלג לבסוף להומנה לבוא וליישם את מסקנותיו בפרייקטים של הגוינט לשילוב חרדים בשוק העבודה ובצה"ל. וכך,

הבחור הצעיר והעדין שנראה כמו אברך משי הרחוק מחיי המעשה, הפך בעשור האחרון לאחד המומחים הגדולים בארץ בתחום שילוב חרדים בעבודה, ומהפעילים הבולטים לקידום התהליך הזה. "הניסיון ההיסטורי מלמד שכשהכורה אורתודוקסית נופלת מבחינה כלכלית, היא גם מאבדת את הילדים שלה", מסביר כהן מדוע שינוי המצב בחברה החרדית חיוני קודם כול לה עצמה. "אם אנשים צריכים לבחור בין עוני דלות לבין אברך הוותק הרתית, הם יעדיפו לאברך את הוותק הרתית. כבר היום יש נתונים על עלייה משמעותית ביציאה בשאלה ועל תופעת 'אנוסים' (שמתנהגים כלפי חוץ כחרדים, אך בפועל חיים כחילונים) – י"ש. אם לא היה מתחיל תהליך של שינוי כבר לפני עשר שנים, היינו היום במצב הרבה יותר קשה".

### הקואליציה תמנע גיוס

במקביל לדאגה לכלכלת המגזר, לכהן יש גם תוכנית לשילוב חרדים בשירות הצבאי. לפי המתווה, כשלושים אחוזים מהערים החרדים יתגייסו כבר בגיל 18, ארבעים אחוזים יתגייסו בסביבות גיל 22, ושלושים האחוזים הנותרים ייפטרו לגמרי משירות צבאי – מתוך הגדה שגם כשיוכלו לצאת למעגל התעסוקה, הם יישארו בעולם התורה. "אני מעריך שהפתרון נמצא בהישג יד, אבל לשם כך צריך להבין שהתהליכים לא יכולים להתרחש בבת

אחת", הוא אומר. "ילד שגדל עד גיל 18 בדיעה שהוא לא תלך לצבא, אי אפשר פתאום לגייס אותו. אם בכל זאת הוא יגויס – סביר להניח שברוב המקרים הוא לא יישאר בצבא. בג"ץ אמר שהתהליך אטי מדי, ואני מסכים שצריך לזרז אותו, אבל זה לא יכול לקרות מהיום למחר. אני מעריך שבעוד עשר שנים אפשר יהיה לדבר על שלושים אחוזים מהעצירים החרדים שיתגייסו כבר בגיל 18 – אלה שבאמת לא מתאימים לעולם הישיבות. אחרים, שמתאימים ללמוד בישיבות אבל רואים לעצמם בסוף חיי פרנסה לא תורנית, ילמדו כמה שנים, ובגיל 22-24 ילכו לשירות צבאי או אורחי. אגב, אפשר לגייס את כל אלה לשירות צבאי, ובלבד שתהיה הבנה שרבים מהם כבר יינשאו באותו שלב, ולכן זה לא יוכל להיות שירות קרבי". בתוך המתווה הזה, כהן מרגיש גם את הצורך בתשומת לב מיוחדת לשתי קבוצות. "הראשונה היא קבוצת הקנאים האנטי-ציונים, שמהווים כעשרה אחוזים מהציבור החרדי. הם בכל מקרה לא יתגייסו. כשמדברים על מכסות גיוס זו בעיה, כי אם היעד הוא לשלושים אחוזים יישארו בגרד 'תורתו אומנתו', אי אפשר לקבל ששליש מאלו יהיו האנטי-ציונים. לכן, לדעתי הם צריכים לקבל פטור גורף מטעמי אנטי-ציונות, כשתשמעות היא כמובן שהמסורות שלהם לא מתוקצבים על ידי המדינה. זה גם יטויר את העסקנים שלנו מהלחץ של הזוגים האלה במשא ומתן, כי כיום הם לוחצים שלא להתפשר על כלום, מחשש שכל

עוד כשלמד בכולל, הבין בצלאל כהן שהחברה החרדית עומדת בפני קריסה כלכלית וחברתית, והחל לפעול לצמצום הנזקים. למרות התנגדויות מבית ומחוץ, הוא הצליח להניע מהלך שתוצאותיו כבר נראות בשטח. עכשיו, כשהוא נחשב לאחד המומחים הגדולים בתחום שילוב חרדים בעבודה, כהן עומד להגשים חלום נוסף ולהפוך לראש ישיבה, גם אם לא הישיבה שהועידו לו



# פיצוץ מבוקר

ביישוב חרדי קטן בשם חווי'הוקאל. אחרי שהתחתן, עבר ללמוד בכולל של הרב יצחק סלובייצ'יק בשכונת גאולה הירושלמית, ושם כאמור התחילו הספקות. "זה גם עניין של גיל, וגם של סקרנות אינטלקטואלית. אחרי הרבה שנים אתה מגלה ספרות תורנית שלא הכרת, כמו 'מורה נבוכים', ופתאום אתה שואל את עצמך שאלות בנושאים כמו הקבלה וסמכותה, תורה ומדע, וגם שאלות בנושאים חברתיים – כוללים, לימוד תורה, עבודה".

ההתעוררות הראשונה שלו לעשיית מעשה אירעה לפני עשר שנים, כשנתנה מונה לשר אוצר ויצא בתוכנית כלכלית שפגעה מאוד בחרדים. "פרסמתי בעיתון 'בקהילה', תחת השם הברוי אברהם כהן, מאמר שנקרא 'זעקת האברכים'. המסר היה שמעבר לכל הדיבורים על גזירות הממשלה, הגיע הזמן ששאל את עצמנו, החרדים, מה אנחנו צריכים לעשות, והאם הכנו את עצמנו למציאות הכלכלית החדשה".

זמן קצר אחר כך החל לעסוק בנושא הבעייתי של הגמ"חיים. "אלו מוסדות שמתפקדים למעשה כמו בנקים. אנשים מפקידים בהם את הסכונותיהם, הגמ"חיים מעניקים הלוואות לנזקקים, וכעבור זמן מחזירים למפקידים. נכון שאין ריבית, אבל זה עובר – גם כי חלק מהכספים הם כנראה מהכנסות לא־מרווחות, וגם כי יש מערכת הסברה חזקה שאומרת שכדאי להפסיד כמה אחוזי ריבית בשביל המצווה של עזרה לזולת. בחוברת שכתבתי טענתי שהמערכת הזו מסוכנת פעמיים: פעם אחת כי היא מרגילה אנשים לצורך הרבה מעבר לכולתם, במיוחד לקראת חתונות, ופעם שנייה כיוון שאנשים מגלגלים הלוואות מגמ"ח לגמ"ח, ולא באמת מחזירים מהכנסות שלהם. ואם יום אחד הרבה אנשים לא יוכלו להחזיר, כל המערכת תקרוס".

את החוברת שכתב לא פרסם בפומבי, "כדי שעצם הפרסום לא יגרום למפקידים למשוך את כספם, ובכך יניע את התהליך שמפניו זוהרת". במקום זאת פנה באופן אישי, יחד עם בן דודו יצחקמאיר יעבץ, למנהלי גמ"חיים, רבנים ואנשי ציבור חרדים, והציג בפניהם את הבעיה. "אמרנו שהמניעה העיקרית אצל הליטאים מציאה לעבודה היא חוסר הלגיטימציה החברתית, ושהמנהיגות צריכה לתת להם אותה. היינו מופתעים מעצם ההתייחסות הרצינית אלינו, וגם מרמת ההסכמה איתנו".

לצד ההסכמה הנרחבת לגבי ניתוח הבעיה, הוא נתקל גם בהרבה פחדים. "אנשים טענו שאם ידברו, לא ישמעו להם, ושצריך שכולם יחד ישמיעו את הקריאה. רק שלושה יצאו בגלוי נגדנו – הרב שמואל אויערבך, הרב שמואל דויטש (ראש ישיבה בקול תורה), שהיה תלמיד קרוב של הרב שך – י"ש) ונתי גרוסמן (אז עורך 'יתד נאמן'). העניין הוא שהתומכים בנו היו פאסיביים, והשלושה שהתנגדו היו מאוד אקטיביים. הם התקשרו לאנשים שנפגשנו איתם, וחלקם חזרו בהם. התחילו גם לחצים ישירים עלינו: מישור התקשר לעבץ. מישור אחר התקשר לחמי, שהוא תלמיד של הרב אויערבך. נתי גרוסמן כתב נגדנו בעיתון, אם כי בלי שמות. היה שלב שבו הופעל לחץ להוציא את ילדיי מהתלמוד תורה, וכשהג'ינט רצה שאנהל מרכז לתעסוקה חרדית באלעד, ראש המועצה, שהיה תלמיד של הרב אויערבך, קיבל טלפון שאסור לו לעבור איתי".

את התנהלותם של מתנגדי הוא מעריך, לדבריו, יותר מאשר את זו של תומכיו. "המתנגדים לפחות לא מהססים להילחם על מה שחשוב להם, לעומת הפאסיביות של הצד האחר. בשעתו, היו לי שיחות טלפון עם נתי גרוסמן. אמרתי לו 'הרוב חושב כמונו', והוא ענה לי: 'רוב שלא מוכן לעמוד מאחורי עמדותיו, הוא לא רוב'. יש בזה משהו".

## כולל חלופי באינטרנט

כהן, מכל מקום, לא נרתע. מפגש בנושא לימודים ותעסוקה לחרדים, שהתקיים במשרדו של דודי זילברשלג, אז מ"ל העיתון 'בקהילה', שוב הגביר את פעילותו. "פגשתי שם שני אנשים ששינו את חיי: שלמה טיקוצ'נסקי (היסטוריון חרדי החוקר את תולדות עולם

'עצור, כאן חושבים'; פרום אינטלקטואלי, בלי פרות קדושות. אבל זה היה בית מדרש ליחידים, לא לרבים. רוב הציבור לא עסוק רוב הזמן בשאלות אידיאלוגיות. בשביל צעיר כמוני צריך שתהיה לגיטימציה לשאול שאלות ושיהיה מקום לגיטימי להתמודד איתן, אבל אני לא מעורר שאלות כערך. יחד עם זה, יש שאלות שמהן אי אפשר לברוח, כמו היחס לאחר – החילוני, הלא יהודי, הנשים. אלו שאלות שהציבור החרדי חייב לעסוק בהן, וצריך לשנות את אופי ההתייחסות שלו אליהן. לדעתי, השינוי קורה באופן טבעי, כתוצאה מההשתלבות המעשית בחיים".

"יש סיפור נהמד של אפרים סידון, 'אוזו ומוזו מכפר קאקארוו', על כפר שבאמצעו נבנתה חומה. האנשים בכל אחד מהצדדים חשבו שבעבר השני יש מפלצות, ורק כשמישהו העז לעשות בחומה חור, הוא הופתע לגלות מציאות אחרת. כשחילונים וחרדים נפגשים – בצבא, בלימודים, בעבודה – הם רואים שבצד השני אין מפלצות, ושתמיד יש מה ללמוד מהאחר".

ואולי לא המודל החרדי־אמריקני הוא זה שיתפוס, אלא דווקא המודל הציוני־יהודי, שכולל הפנמת ערכים מודרניים וגם רמת חילון לא קטנה?

"ראשית, די ברור שיהיה גל של יציאה בשאלה, אבל אני לא בטוח שזה יקרה בקרב המשתלבים יותר מאשר אצל המסתגרים. יש לי סיבות טובות לחשוב שדווקא המסתגרים ישלמו מחיר כבד יותר. אלה שיוצאים בשאלה בטריקת דלת חזקה, הם אלו שמגיעים מהמקומות הסגורים".

"לדעתי נראה קבוצות חרדיות שונות, כשם שיש היום קבוצות ציוניות־דתיות שונות. השאלה היא אם יהיה ביניהן בכל זאת איזה ציר משותף. את העולם החסידי אני פחות מכיר, אבל בעולם הליטאי שאלת הפיצול בהחלט נמצאת על הפרק – גם מצד קבוצה יותר פתוחה, כמו 'טוב' (מעמד הביניים החרדי – י"ש), וגם מצד קבוצה יותר קיצונית, כמו 'נצח' (נאמני הרב יוסף שלום אלישיב, שמנהיגם כיום הוא הרב שמואל אויערבך). בבחירות האחרונות הצליחו לנטרל את הפיצול משני הקצוות, ואני שמח על כך. אני מקווה שגם בעתיד הכוחות המלכדים והמאחדים יכריעו".

## בנקים ללא בסיס

כהן, בן 38 ואב לשישה, נולד למשפחה חרדית־ליטאית שגרה דווקא בשיכון חב"ד, בשכונת תל־אריזה בירושלים. "רוב התושבים שם היו ליטאים", הוא מספר, "אבל האמת היא שבכלל לא הכרתי את המושג. יותר ידעתי שאנחנו יקים – שזה אומר סדר, ניקיון, אמא בבית, חינוך כחזות הכול. החלוקה שלנו הייתה בין דתיים וחילונים, לא פנים־חרדית".

את לימודיו היסודיים עשה במוסדות של זרם החינוך העצמאי, שלדבריו נמצא בתחתית הסולם החרדי, לפחות כשמדובר בבנים. "אבא שלי לימד עשרות שנים בחינוך העצמאי, אז גם אותי שלחו לשם. אבל החינוך העצמאי לבנים לא מיועד למשפחות של בני תורה, ואפילו לא ל'בעל־פתיים' חרדים, אלא למשפחות שזקוקות לחינוך חרדי. בני גילי למדו בחיידים, אז אני הרגשתי קצת 'לא מספיק'".

למרות זאת, כהן סלל את דרכו לליטא הישיבתית: תחילה בישיבה הקטנה של 'קול תורה' בירושלים, ואחר כך בישיבת פוניב' ומיר. הוא גם היה שותף להקמת ישיבה

ויתור יחייב גם את הצעירים שלהם".

הקבוצה השנייה היא החסידים, שאצלם קיימת מורכבות אחרת. "גיל הנישואין המוקדם נחשב אצל החסידים לרבר מקודש, והם ייאבקו קשה אם הגיוס לצבא יפגע בזה. אצל הליטאים ייתכן שהרבה יעדיפו לעשות צבא לפני החתונה, ואפילו לרחות אותה קצת. בכל מקרה, אני סבור שניתן למצוא לזה פתרון, אבל חשוב קודם כול להכיר בבעיה".

אתה מאמין שהעולם החרדי יתנום על ההצעה שלך?  
"אני בטוח שכן, אם תהיה הבנה שזה לא קורה מהיום למחר. יותר מזה: לי חשוב לא רק עצם השירות, אלא כל תהליך השותפות של החרדים במדינה. לכן כשחרדים אומרים 'הרי ממילא דיברתם על צבא קטן וחכם, אז בואו תנטלו את שירות החובה ואין יותר בעיה של גיוס חרדים' – אני עונה שגם אם שירות החובה יבוטל, אני רוצה שיהיו חרדים שישרתו. ובמודל שאני מדבר עליו, אני מאמין שכן גם יקרה".

יחד עם זאת, האירועים הפוליטיים האחרונים, שמסמנים דחיקה של המפלגות החרדיות אל מחוץ

"אלו שמתנגדים לי לפחות לא מהססים להילחם על מה שחשוב להם, לעומת הפאסיביות של אלו שתומכים בי. בשעתו, היו לי שיחות טלפון עם העיתונאי נתי גרוסמן. אמרתי לו 'הרוב חושב כמונו', והוא ענה לי: 'רוב שלא מוכן לעמוד מאחורי עמדותיו, הוא לא רוב'. יש בזה משהו"

לקואליציה, גורמים לו לחשוש שהשתלבות החרדים בצה"ל תיכלם: "תהליך ההשתלבות בעבודה ובלימודים נראה לי בלתי הפיך, משום שהציבור החרדי עצמו היום מעוניין בו. אבל קואליציה ללא חרדים עלולה להיות איום גדול על כל תהליך של השתלבות בצבא, מפני שהתהליך הזה ייתפס כעניין שלא נובע מבפנים, אלא מלחץ חיצוני. ואם ההשתלבות בצבא תיכלם, ממילא יופיע בעקיפין עוד חסם גם להשתלבות בעבודה".

למזרח הארץ, איזה עולם חרדי אתה רואה לנגד עיניך, מבחינת יחסו עם העולם המודרני?

"המודל החרדי־אמריקני מאוד מוצא חן בעיניי. בעבר אמרו לי שאני יותר מדי רומנטי ביחס למודל הזה, אבל אותו אני מרמייך: מחויבות להמשכיות ולערכים של עולם התורה ושמירת המצוות, לצד יחס הרבה יותר סובלני ולא לעומתי כלפי קבוצות אחרות בחברה. פעם כל קבוצה בארץ הייתה עסוקה בלנסות להפוך אחרים לדומים לה; היום נדמה לי שכל קבוצה מבינה שהיא צריכה להתעסק בלשפר את עצמה".

הדיאלוג של החרדים עם המודרנה אמור להיות פרגמטי בעיקרו, כמו ההשתלבות בעבודה, או לכלול גם נבונות להפנמת ערכים מודרניים?  
"כשאני יצאתי מהכולל, פעלתי בפרום אינטרנטי בשם

בחירה בין דלות לבין אובדן הזהות הדתית. עוני בחברה החרדית





# פיצוץ מבוקר

שאני מאמין בנחיצותו, וגם מעורב בפועל בתוכנית מהסוג הזה. אבל השנתיים במנדל, וגם סיבות אישיות, משכו אותי חזרה לאהבה הראשונה שלי: החינוך."

## לדחוף קצת ספורט

בחודש אלול הקרוב עומד כהן לפתוח את הפרויקט החינוכי שלו – "ישיבה קטנה" (לגילי תיכון) המיועדת לנערים חרדים שאינם מוצאים את מקומם בישיבות המקובלות, אלו המקדישות את עיקר סדר היום ללימודי גמרא. בישיבה החדשה יקבלו הנערים לצד לימודי הקורס גם השכלה כללית, כולל לימודים לבחינות בגרות, ויוכלו להתעסק אף בתחומים שאינם נחשבים 'לימודיים', כמו מוזיקה וספורט. בהגשמת החלום הזה יסגור כהן מעגל אישי, כאשר אל שמו יוצמד התואר "ראש ישיבה", גם אם מדובר בישיבה שונה מאוד מזו שאליה כיוון את דרכו בהתחלה.

אחד הגורמים שדחפו את כהן להקמת הישיבה, הייתה מצוקה שנבטה בתוך ביתו. "לפני שנתיים, כשהבן השני שלי היה בכיתה ו', התברר שלימודי גמרא לכל אורך היום לא מתאימים לו, למרות שבאופן כללי הוא בחור מוכשר. דאגנו מאוד מה יהיה הלאה, אבל לאט לאט הבנו שלא מדובר רק בסיפור שלנו: בכל שנה מאות ילדים טובים ומוכשרים נשארים ללא מענה אמתי בחינוך הישיבתי הקיים. מצד אחד הישיבות הטובות לא מעוניינות בהם, ומצד שני רמתן של הישיבות החלשות לא מתאימה להם. בסופו של דבר או שהילדים הללו שורדים איכשהו בישיבה למרות שאין להם עניין ממשי בלימודים, או שהם מתחילים לעבור מישיבה לישיבה, או שהם נפלטים לגמרי מהמערכת – מה שמוכיל לרוב גם ליציאה מהמסגרת הדתית."

לדברי כהן, ילדים שלימוד גמרא לאורך יום שלם אינו מתאים להם, נחשבים בחברה החרדית לסוג ב', אף שמדובר לא פעם בילדים מוכשרים שזקוקים בסך הכול לתוכנית שונה. "במקרה של הבן שלי זה כבר הוכיח את עצמו. העברנו אותו לתלמוד תורה רפפורט, שיש בו פתיחות לתחומים שמחוץ ללימודי הקורס, ופתאום הוא גילה כמה הוא טוב במתמטיקה. עכשיו הוא פורח, גם בגמרא. הוא אוהב לשיר, ופה הייתה לו לגיטימציה לעסוק במוזיקה ובספורט. אני טוען שאם נכניס את הפתיחות הזו לחלק מהישיבות, כבר פתרנו את רוב הבעיה החינוכית. זה לא חייב להיות מופנה לכולם: הבן הגדול שלי מאושר רק עם לימוד התורה, וזה בסדר גמור. לפעמים אני מרגיש שאני צריך לדחוף לו קצת ספורט."

יש דרי כמה ישיבות תיכוניות-חרדיות. הן לא נותנות פתרון מספק?

"לא. קודם כול, מתוך 300 ישיבות קטנות יש רק חמש כאלה, והן פונות במובהק לחרדים מודרנים שמראש רוצים תעודת בגרות. מעבר



צילום: מילאש 90

צילום: מרים צחי

פטור גורף מגיוס לצד שלילת קצבאות למוסדות. הפגנה אנטי-ציונית



ממשלתיים. זו הייתה למידה מהשטת. לא למידה אקדמית, אבל מאוד מובנית."

בתחילת הדרך בג'וינט, כשעדיין עבד רק בחצי משרה, יום כהן עם עוד חבר את הקמת 'קרן קמ"ח', לסבסוד לימודים אקדמיים לחרדים. "עד היום הקרן הזו היא אחד הגורמים הדומיננטיים בשילוב חרדים בהשכלה גבוהה – בעיקר בסבסוד, אבל גם ביעוץ והכוונה". בהמשך עבר למשרה מלאה בג'וינט, שכללה עיסוק אינטנסיבי בשלל פרויקטים הנוגעים לשילוב חרדים בכל התחומים. הצוות שלו ייעץ לחרדים שביקשו ללמוד באקדמיה, וגם למוסדות אקדמיים שביקשו לשלב חרדים; הם היו מעורבים בגיבוש פרויקט שו"ד, לשירות חרדים בצה"ל במקצועות טכנולוגיים; וכמובן עסקו בגיבוש המדיניות שתסייע לחרדים להשתלב בשוק העבודה. בסך הכול עבד כהן בפרויקט במשך שש שנים. "אלה היו שנות ההתהוות של שילוב החרדים בתעסוקה, בלימודים ובצבא, ואני זכיתי להיות מעורב ברוב הפעילויות", הוא אומר. "גם היום, למרות שעברו שנתיים וחצי מאז שפרשתי מהעבודה בג'וינט, אני עדיין מוזמן להצעות ולכתוב בנושא."

את עזיבת הג'וינט הוא מנמק בתחושה שנשאב יותר מדי לתחומי הניהול והאדמיניסטרציה שלא רצה בהם. "הרגשתי גם שהמהלך התחיל לרוץ, ואני יכול לתת לו להמשיך בלעדיי", אומר כהן. מיד אחר כך הוא פנה סוף-סוף לרכישת השכלה פורמלית משלו, בתוכנית של קרן מנדל למנהיגות חינוכית. "אלה היו שנתיים נפלאות של דחבנות דעת בפילוסופיה, מדיניות וחינוך, בדיוק התחומים שמעניינים אותי. הנוהל בתוכנית הוא שבתום שנתיים צריך לגבש פרויקט מעשי. בהתחלה חשבתי על הקמת מכון לחקר ועיצוב מדיניות החברה החרדית, שבו יהיו שותפים חרדים ולא-חרדים. עד היום זה פרויקט

הישיבות), שהכיר לי את האינטרנט, וד"ר יעקב לופו (חוקר חילוני של העולם החרדי), שהפגיש אותי עם מכון פלורסהיימר. בדיוק חשבתי אז להקים כתביעת חרדי שיציף את הנושאים שעסקתי בהם. שלמה אמר לי, 'בשביל מה להשקיע אנרגיה בכתביעת, יש לנו כבר פורום באינטרנט, יכול להיות ששם ניתן לקדם את הדברים הרבה יותר בקלות'. לא ידעתי אז מה זה אינטרנט, אבל בעקבות השיחה איתו נכנסתי לפורום 'עצור, כאן חושבים', שהגרעין המרכזי שלו היה חרדי אינטלקטואלי, אם כי שותפים בו גם חילונים ואפילו רבות רפורמיות. בדיוק עזבתי אז את הכולל, ולמשך כמה חודשים זה היה הכולל החלופי שלי."

אחרי שהמפגש עם לופו הביא אותנו לכתיבת ניירות עמדה למכון פלורסהיימר, עמד כהן בפני השאלה האם נכון לצאת החוצה עם הביקורת שלו. "הרבה אנשים אמרו לי: אתה אומר דברים נכונים, אבל אל תעשה את זה 'איתם', כי הוונות שלהם אחרות לגמרי. אבל אחרי שנה לא רק שפרסמתי מחקרים במכון, אלא שגם הגיעה אליי הצעה מהג'וינט לרכוש פרויקט בתחום התעסוקה לחרדים – פרויקט שבהתחלה היה מחקר, ואחר כך הפך למעשי. אני תמיד אומר שלא הרבה אנשים זוכים לכתוב נייר עמדה ואז לממש אותו בפועל, כמעט אחד לאחד."

איך התמודדת עם כתיבת מחקרי תעסוקה, כשאין לך רקע אקדמי בכלכלה או בכוניולוגיה?

"נכון, לא למדתי בצורה מסודרת ופורמלית, אבל היו לי הרבה סקרנות ונכונות ללמוד. בשעתו, כשהייתי חבר באגף החרדי של המנהלת לפיתוח תעסוקה בג'וינט, המנהלת הייתה חרדית נובק (לימים, מנהלת תוכנית ויסקונסין – י"ש). היא פעלה יפה מאוד להכניס אותנו ללימוד הנושא, דרך ביקורים בכל מיני מקומות במגזרים שונים, וגם במפגשים עם ראשי משרדים

"היו שאמרו לי כבר בתחילת הדרך: בצלאל, אתה בסך הכול מזרוחניק. אבל גם אם אני אוהב את המדינה ורואה את החשיבות שלה, אני לא רואה עצמי ציוני-דתי במובן הערכי. נדמה לי שלב העניין הוא שהציונות הדתית הגדירה את עצמה כדבר חדש, ואני מגדיר את עצמי כממשיך הדרך הישנה שמתמודד עם שאלות חדשות"

כשנפגשים, רואים שבצד השני אין מפלצות. שיח בין-מגזרי



צילום: מילאש 90





צילום אילוסטראציה: מרים צחי

“לי חשוב לא רק עצם השירות, אלא כל תהליך השותפות של החרדים במדינה. לכן כשחרדים אומרים ‘ממילא דיברתם על צבא קטן וחכם, אז בואו תבטלו את שירות החובה ואין יותר בעיה של גיוס חרדים’ - אני עונה שגם אז אני רוצה שיהיו חרדים שישרתו. ובמודל שאני מדבר עליו, אני מאמין שכך גם יקרה”

# פיצוץ מבוקר

חרדית אחת. הוא עוקב אחרי העיתונות הכללית, קורא ספרות פילוסופית ומדעית, אבל מרגיש ש“זה עניין שמתאים ליחידים. אני בעד לתת לגיטימציה למי שזה מתאים לו, אבל זו לא דרך לרבים”.

**עשר שנים אחרי שהתחלת עם הקריאה לשינוי, איך מתייחסת היום הסביבה החרדית לפעילותך?**

“החברה הזו היום יותר הטרוגנית, כך שיש תגובות שונות. מאלה שנעזרים בתוכניות שלנו אנחנו בוודאי מקבלים תגובות טובות, ומדובר בלמעלה מעשרת אלפים איש. לגבי המתנגדים - אני מבין גם את הטענות שלהם ואת הסכנות שמחן הם חוששים, אבל הטענה שלי היא שהסכנה באי-עשייה גדולה מהסכנה שבעשייה. אחי אמר פעם, ‘השאלה היא לא אם יהיה פיצוץ בחברה החרדית, אלא אם הוא יהיה מבוקר או לא’. אני פועל לכך שהוא יהיה מבוקר.”

“אני רואה את הסכנות לגבי אותם חרדים שמתעוררים יום אחד ומרגישים שרימו אותם, שבכלל לא הציגו להם אופציות מגוונות לחיים ולא אפשרו להם לבחור. כשאדם שלמד בישיבה עד גיל 25 מרגיש פתאום שזה לא מתאים לו ולא הציעו לו שום אופציה אחרת, זה מתפוצץ. לעתים יש עויבה של כל העולם הדתי, עם המשפחה או בלעדיה. וגם אם הוא נשאר בפנים מחוסר ברירה, שבור ורצוף, זה לא פתרון טוב. צריכה להיות לאנשים בחירה בין אורחות חיים שונים בתוך המסגרת החרדית, ושכל אחד יבחר מה שמתאים לו.”

“גם אלה שבהתחלה חשדו בי שאני מסכן את החברה החרדית, עכשיו רואים שהכוונה שלי היא לא להרוס או לחלץ אותה. רואים שאני נאמן להוויה החרדית, ושגם אם יש לי ביקורת, אני מבטא אותה כמי שרוצה לתקן ולא כמי שרוצה לפגוע”.

**ומה לגבי הסביבה הקרובה - משפחה, חברים?**

“זו נקודה כואבת. יש כאלה שאומרים לי, ‘אולי אתה צודק, אבל למה אתה? גם אם יש אנשים שלא צריכים להיות ככוללים, אתה בוודאי היית צריך. הרי סומנת כהבטחה’. היו גם חברים מפוניביץ שהקשר איתם ממש נותק, מתוך אי-הסכמה על הביקורת שהשמעתי וגישה של ‘מי שמד? יש גדולי דור שצריכים להחליט’. יש בני משפחה וחברים שנוצר איתם נתק וזה כואב, כי מי שהכי אכפת לו ממך הוא גם זה שהכי כועס”.

**ובינך לבין עצמך, מה אתה חושב על שאלת ההחמצה האישית?**

“עד לפני זמן מה היו לי שתי תשובות. תשובה אחת: במקום שאין אנשים, השתרל להיות איש. תשובה שנייה: גם אם אני מתאים למסלול תורני, לא בטוח שבמצב הרוויה הקיים, כשיש הרבה קופצים על כל משרה, הייתי מצליח למצוא תפקיד משמעותי. הרי יש לי חברים, טובים כמוני או יותר ממני, שלא הצליחו להשיג תפקיד כזה. אומרים לי ‘אם היית נשאר שם, משהו מההצעות בוודאי היית מקבל’, אבל ייתכן שהתסכול של לא להשיג משרה, או להשיג אחת שקטנה למידותיה, הוא אפילו יותר מלצאת לגמרי מהתחום. ועכשיו יש לי תשובה שלישית: בסופו של סביב ארוך, אני חוזר להיות ראש ישיבה, כמו שאנשים ייערו לי מהתחלה. זו התשובה שאיתה אני מרגיש הכי טוב”.

גם לא כל הבנות הוות. חלק ממה שאפשר את ‘חברת הלומדים’ היה שבמקביל לגיוס הבנים לישיבות, הבנות גויסו לאידיאל של אשת אברך. גם היום, השינויים מתרחשים במקביל: לא כל הגברים נשארים אברכים, ולא כל הבנות מחפשות להיות נשות אברכים. יש כאלה שרווקות רוצות שהבעל יהיה משכיל ומפרנס”.

**אפשר לבאורא לומר שאימצת את הדרך הצינונית דתית. זו גם המסקנה שלך, שהצינונית הדתית צודקת?**

“זו שאלה שאני שואל הרבה פעמים את עצמי. אני מאמין שקביעות שונות צריכות לקחת על עצמן תפקידים שונים. לעולם החרדי היה תפקיד היסטורי של שיקום עולם התורה והעמדת דור של תלמידי חכמים, ומוכן שיש לזה גם מחירים. אם לא היו חרדים המצב בעם ישראל היה רע, וזה נכון גם לגבי הצינונית הדתית. הרי הרב קוק אומר שגם אם לא היו חילונים, המצב היה רע.”

“היו שאמרו לי כבר בתחילת הדרך: בצלאל, אתה בסך הכול מזרחניק. אבל גם אם אני אוהב את המדינה ורואה את החשיבות שלה, אני לא רואה עצמי ציוני-דתי במובן הערכי. אני לא אומר הלל ביום העצמאות. נרמה לי שלב העניין הוא שהצינונית הדתית הגדיה את עצמה כדבר חדש, ואני לא מגדיר את עצמי כדבר חדש, אלא כממשיך הדרך הישנה שמתמודד עם שאלות חדשות”.

## חברים ניתקו קשר

ברמה האישית כהן מאמץ במידה רבה את המודל החרדי-האמריקני: מצד אחד רגליו נטועות עמוק בעולם החרדי - באורח החיים שהוא מקיים, במוסדות שבהם מתחנכים ילדיו, וגם בעבודה של אשתו פייגי, מפקחת בחינוך החרדי. מצד שני, ראשו עמוק בעולם המודרני. באופן מודע הוא בחר לגור ברמות ב' בירושלים, שכונה מעורבת, כשבבניין שבו הוא מתגורר אין אפילו משפחה

לכך, גם המוסדות הללו הם לא הפתרון לבעיה. למשל ישיבת מערבא, הבולטת שבהם, היא ישיבה למצטיינים, והבחורים שאני מדבר עליהם לא יתקבלו אליה. זו ישיבה לכל דבר, רק שמקדישים בה ללימודי תיכון שלוש שעות אינטנסיביות ביום. בעיה נוספת: מדובר בישיבות יקרות מאוד, עם שכר לימוד של 2,500-3,000 שקל בחודש. זה אולי יכול להיות מענה ליחידים, לא למסות”.

כהן החליט לפיכך שהפתרון לבעיה הפרטית של בנו, ושל עוד מאות כמותו, יהיה פרויקט הגמיר שלו: הקמת ישיבה שהתוכנית שלה תכלול לימודי קודש מגוונים ולא רק גמרא, לצד לימודי חול ובחינות בגרות, וכן מגוון פעילויות חברתיות. המודל הראשון שעמד לנגד עיניו היה של כפר נוער, אבל הוא ירד ממנו כשהבין שלכפרי נוער יש דימוי בעייתי של מוסדות שיקומיים לנוער נפלט; כהן לעומת זאת רצה ישיבה שאינה מיועדת לנושרים, אלא למי שעלולים לנשור אם לא יקבלו מסגרת שתתאים לאישיותם. הוא חיפש גורם ציבורי שיתמוך בו (“היו כמה גורמים מסחריים שהתעניינו, אבל אני לא רציתי”), ומצא את ‘האגודה לקידום החינוך’, שמעניקה לו מסגרת ותמיכה למימוש החלום.

הישיבה מתוכננת להיפתח בירושלים, במקום שיספק גם אופציה למנוחת צהריים ולשבתות משותפות. עד כה נרשמו עשרה תלמידים, וכהן מאמין שעד אلول הדישמה תלך ותתארך. “זה עובר מפה לאוזן. אנשים מספרים על האופציה הזו. עד היום לא פנינו ביוזמתנו לאף אחד”.

## כמה סוגי א'

כאשר התחיל את הפרויקט, סימן כהן חמש מטרות שעליו להשיג: צוות, תלמידים, מקום, תמיכה מהמדינה ותמיכה פילנתרופית. “המשימה העיקרית היא גיוס התלמידים המתאימים, כדי שהמקום לא ייתפס כמוסד לחינוך מיוחד. צריך לבחור מאוד בקפידה את המונחים שבהם אנחנו משתמשים, כי הכול מאוד רגיש. למשל: שואלים אותי האם זה מוסד לתלמידים סוג ב', מוסד של בדיעבד? ואני אומר: לא, יש סוגי א' שונים, יש ‘לכתחילה’ שונים”.

**בציבור החרדי יש מוד מובהק להצלחה: שוק הישיבות. אתה מאמין שבוגרי הישיבה שלך ייחשבו בשוק הזה בעתיד כשווי ערך לבוגרי המסלול הישיבתי הקלאסי?**

“קודם כול, אני מעריך שבין הבוגרים שלנו יהיה גם כאלה שילכו בהמשך לישיבות גבוהות. אבל הדבר העיקרי הוא שכמו שלא כל הבנים והים,

גיל הנישואין הוא דבר מקודש. חתונה חסידית



צילום: מילאש 90



לפעמים הבעיה היא בתוכנית הלימודים. ‘שבבניקים’